

บทความวิชาการ (Academic article)

สวัสดิการสังคมบนแนวทางสายที่สาม

The Social Welfare on The Third Way

พงษ์เทพ สันติกุล^{1*} และไพลิน สันติกุล²Pongtep Suntigul^{1*} and Pailin Suntigul²

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอและวิเคราะห์แนวคิด “ทางสายที่สาม” (The Third Way) ของ Anthony Giddens ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองภายใต้บริบทโลกาภิวัตน์ แนวคิดดังกล่าว พยายามสร้างดุลยภาพระหว่างกลไกตลาดเสรี กับบทบาทเชิงรุกของรัฐในการสร้างความมั่นคงทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับ “รัฐเพื่อการลงทุนทางสังคม” (Social Investment State) การพัฒนาทุนมนุษย์ และหลักการ “สิทธิควบคู่หน้าที่” (No Rights Without Responsibilities) เพื่อส่งเสริมศักยภาพและความรับผิดชอบของพลเมืองควบคู่กับการได้รับสิทธิสวัสดิการจากรัฐ แนวทางสายที่สามจึงถูกพัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองต่อข้อจำกัดของรัฐสวัสดิการแบบดั้งเดิมที่เผชิญแรงกดดันจากโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร และข้อจำกัดทางการคลังของรัฐ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการ แนวคิดพื้นฐาน จุดแข็ง ข้อวิพากษ์ ตลอดจนตัวอย่างการประยุกต์ใช้แนวทางสายที่สามในประเทศต่าง ๆ โดยใช้การศึกษาจากหนังสือและบทความทางวิชาการของ Anthony Giddens และนักวิชาการที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดทางสายที่สามเป็นความพยายามในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและอุดมการณ์ของรัฐสวัสดิการให้สามารถรองรับบริบทเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการสร้างโอกาสและศักยภาพของประชาชนมากกว่าการช่วยเหลือเชิงสงเคราะห์เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวยังเผชิญข้อวิพากษ์สำคัญเกี่ยวกับการลดบทบาทของรัฐในการคุ้มครองทางสังคม และการลดภาระความเสี่ยงไปสู่ปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะต่อประชากรกลุ่มเปราะบาง นอกจากนี้ แม้แนวทางสายที่สามจะมีความเหมาะสมต่อบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย แต่ในทางปฏิบัติยังไม่ปรากฏการนำกรอบแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดนโยบายสวัสดิการสังคมของไทยอย่างชัดเจน

คำสำคัญ: ทางสายที่สาม การปฏิรูประบบสวัสดิการสังคม รัฐเพื่อการลงทุนทางสังคม

Abstract

This article aims to present and critically analyze the concept of “The Third Way” proposed by Anthony Giddens, which constitutes a significant theoretical framework for reforming social welfare

¹ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ 10200

Faculty of Social Administration, Thammasat University, Bangkok, 10200

² สถาบันโคเซ็น สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กรุงเทพฯ 10520

KOZEN-KMITL, King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang, Bangkok 10520

*Corresponding author; email: advisor.sw@gmail.com

(Received: 17 July 2025; Revised: 19 May 2026; Accepted: 27 May 2026)

DOI: <https://doi.org/10.14456/psruhss.2026.19>

systems in response to economic, social, and political transformations under the conditions of globalization. The concept seeks to establish a balance between free-market mechanisms and the proactive role of the state in promoting social security and social cohesion. Central to this approach are the notions of the “Social Investment State,” human capital development, and the principle of “No Rights Without Responsibilities,” which emphasize the enhancement of citizens’ capacities and responsibilities alongside their entitlement to social welfare rights. The Third Way thus emerged as an attempt to address the limitations of the traditional welfare state, which has increasingly faced pressures arising from globalization, demographic transformation, and fiscal constraints.

This article seeks to examine the historical development, foundational principles, strengths, criticisms, and practical applications of the Third Way in various countries through an extensive review of the works of Anthony Giddens and related scholars. The findings indicate that the Third Way represents an effort to restructure both the institutional foundations and ideological orientation of the welfare state in order to accommodate contemporary economic and social conditions more effectively. Rather than emphasizing passive welfare assistance, the approach prioritizes the creation of opportunities, the enhancement of human capabilities, and active participation in economic and social life. Nevertheless, the concept has also been subject to substantial criticism, particularly regarding the reduction of the state’s role in social protection and the transfer of social risks and responsibilities to individuals, especially vulnerable populations. Furthermore, although the Third Way appears to be broadly compatible with Thailand’s contemporary socioeconomic transformations, there remains no clear adoption of this framework as a central foundation for social welfare policymaking in Thailand.

Keywords: The third way, Social welfare reform, Social investment state

บทนำ

แนวคิด “The Third Way” หรือ “ทางสายที่สาม” เป็นกรอบความคิดที่ Anthony Giddens เสนอขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เพื่อฟื้นฟูแนวทางสังคมประชาธิปไตย (Social Democracy) ให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และความท้าทายของสังคมยุคหลังอุตสาหกรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อปรับแนวคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย (Social Democratic) ให้สามารถตอบสนองต่อปัญหาเชิงโครงสร้างในสังคมสมัยใหม่ (Giddens, 1998) แนวคิดนี้ไม่ใช่เพียงแค่การประนีประนอมระหว่างลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) กับสังคมนิยมประชาธิปไตยเท่านั้น แต่เป็นการนำเสนอเส้นทางใหม่ที่หลอมรวมจุดแข็งเพื่อลดจุดอ่อนของสองขั้วความคิด โดยยอมรับประสิทธิภาพของระบบตลาดเสรี ควบคู่ไปกับการยืนยันบทบาทเชิงรุกของรัฐในการจัดการกับปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความยากจน ยกระดับคุณภาพชีวิต และการลดความเปราะบางทางสังคมของประชาชน

Giddens (1998) มองว่าสังคมสมัยใหม่จำเป็นต้องปฏิรูปนโยบายสวัสดิการสังคมแบบรัฐสวัสดิการดั้งเดิมให้เข้ากับพลวัตทางเศรษฐกิจและสังคมใหม่ โดยเสนอแนวคิด “รัฐเพื่อการลงทุนทางสังคม” (Social Investment State) ที่เน้นการลงทุนในทุนมนุษย์ เช่น ให้การศึกษาและการฝึกอบรมแทนการสนับสนุนเงินเพื่อการช่วยเหลือเฉพาะหน้าเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม ในขณะเดียวกันมีผู้โต้แย้งว่า แนวคิดทางสายที่สามลดทอนบทบาทของรัฐในฐานะผู้รับผิดชอบต่อการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม และโยนภาระความรับผิดชอบแก่ปัจเจกบุคคล ในนามของความรับผิดชอบต่อตนเอง (Wetherly, 2001; Ferguson et al., 2002)

ทางสายที่สามให้ความสำคัญของแนวทางรัฐเพื่อการลงทุนทางสังคม ซึ่งแตกต่างจากรัฐสวัสดิการแบบดั้งเดิมที่เน้นการแจกจ่ายรายได้ ทางสายที่สามเสนอให้รัฐเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้ส่งเสริมโอกาสและพัฒนาศักยภาพของประชาชน เช่น การลงทุนในระบบการศึกษา การฝึกอบรมอาชีพ และการสร้างระบบโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมที่เอื้อต่อการมีงานทำที่มีคุณภาพ แนวคิดนี้ตั้งอยู่บนหลักการ “สิทธิและความรับผิดชอบต้องมาควบคู่กัน” กล่าวคือประชาชนมีสิทธิในสวัสดิการพื้นฐานที่รัฐจัดให้ แต่ต้องมีความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของสังคม เช่น การทำงาน การเสียภาษี การมีส่วนร่วมทางการเมือง ฯลฯ (Giddens, 2013)

Anthony Giddens ยังเสนอว่าการเมืองยุคใหม่ควรหลุดพ้นจากกรอบความคิด 2 ขั้ว แบบซ้าย-ขวา โดยทางสายที่สามยอมรับบทบาทของรัฐผสมผสานกับกลไกตลาดเพื่อเป็นเครื่องมือสร้างความมั่นคงและมั่นคงทางสังคม โดยรัฐแสดงบทบาทการกำกับดูแล และลดผลกระทบที่เกิดจากระบบตลาดเสรี เช่น แรงงานขาดความมั่นคงในการทำงานหรือความเสี่ยงจากระบบทุนนิยมโลก นอกจากนี้ยังเสนอสวัสดิการสังคมเชิงบวก (Positive Welfare) ซึ่งรัฐจะไม่ใช้แค่ผู้ให้บริการแบบสงเคราะห์ แต่เป็นผู้สร้างโครงสร้างพื้นฐานด้านสังคมเพื่อการพัฒนาในระยะยาว

ในทางปฏิบัติแนวคิดของ Anthony Giddens มีอิทธิพลอย่างมากต่อรัฐบาลพรรคแรงงานใหม่ (New Labor) ของประเทศอังกฤษที่มี Tony Blair เป็นนายกรัฐมนตรี และในสหรัฐอเมริกาในยุคของรัฐบาล Bill Clinton ทั้งสองประเทศพยายามปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมให้อยู่บนฐานของ “การส่งเสริม” แทน “การพึ่งพา” เช่น โครงการ New Deal ที่เน้นการฝึกอบรมและสร้างแรงจูงใจให้คนทำงานมากกว่าการให้เงินสวัสดิการโดยไม่มีเงื่อนไข (Giddens, 1998; Olsen, 2022; Powell, 2000; Sheldrick, 2002)

แนวคิดทางสายที่สามมีความสำคัญในฐานะ “กรอบแนวคิดทางเลือก” ที่พยายามสร้างดุลยภาพระหว่างกลไกตลาดเสรีกับบทบาทเชิงรุกของรัฐในการสร้างความมั่นคงทางสังคม โดยไม่ปฏิเสธกลไกตลาด และไม่ได้ลดบทบาทของรัฐ หากแต่เสนอให้รัฐปรับเปลี่ยนบทบาทไปสู่รัฐเข้มแข็ง (Strong State) ภายใต้หลักการ “สิทธิควบคู่หน้าที่” ที่ให้ความสำคัญกับสวัสดิการเพื่อการลงทุนทางสังคม เพื่อเพิ่มศักยภาพและความสามารถในการพึ่งพาตนเองของประชาชน (Giddens, 1998)

แนวคิดทางสายที่สามยังมีความสำคัญในฐานะกรอบแนวคิดสำหรับการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมในหลายประเทศ โดยเฉพาะสหราชอาณาจักรภายใต้รัฐบาลพรรคแรงงานใหม่ (New Labour) ซึ่งเชื่อมโยงสวัสดิการสังคมเข้ากับการมีงานทำ การพัฒนาทักษะแรงงาน และการสร้างความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวยังเผชิญข้อวิพากษ์เกี่ยวกับการลดบทบาทของรัฐในการคุ้มครองทางสังคม การผลักภาระความเสี่ยงไปสู่ปัจเจกบุคคล และการกำหนดเงื่อนไขในการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อประชากรกลุ่มเปราะบาง (Ferguson et al., 2002; Wetherly, 2001)

ในบริบทของประเทศไทย แนวคิดทางสายที่สามมีความสำคัญต่อการศึกษากฎการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคม เนื่องจากประเทศไทยกำลังเผชิญความท้าทายด้านสังคมสูงวัย ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงาน และข้อจำกัดด้านงบประมาณของรัฐ แนวคิดทางสายที่สามจึงเป็นประเด็นสำคัญทางวิชาการและเชิงนโยบายที่ควรได้รับการศึกษา เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงบทบาทของรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐตลาด และพลเมือง รวมทั้งแนวทางการออกแบบนโยบายสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมต่อบริบทสังคมร่วมสมัยของประเทศไทย

วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการ หลักการสำคัญ การประยุกต์ใช้ จุดแข็ง ข้อวิพากษ์ และความเหมาะสมของแนวคิด “ทางสายที่สาม” ต่อการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมภายใต้บริบทโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองร่วมสมัย ตลอดจนศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของรัฐ

และพลเมืองภายใต้แนวคิดดังกล่าว เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายสวัสดิการสังคมที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัยให้มีประสิทธิภาพ

การเปลี่ยนแปลงบริบทที่เป็นจุดกำเนิดของแนวคิด “ทางสายที่สาม”

การเปลี่ยนแปลงบริบทที่เป็นจุดกำเนิดของแนวคิดทางสายที่สาม เป็นการตอบสนองเชิงอุดมการณ์และเชิงนโยบายต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของโลกตะวันตกในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะหลังสิ้นสุดสงครามเย็นและการล่มสลายของรัฐสวัสดิการแบบดั้งเดิม แนวคิดนี้ไม่ได้ถือกำเนิดขึ้นในสุญญากาศ หากแต่เป็นผลจากพลวัตทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งหลายด้าน

การสิ้นสุดของสงครามเย็นในปลายทศวรรษ 1980 เป็นหมุดหมายสำคัญของการล่มสลายของระเบียบโลกแบบสองขั้ว ลัทธิคอมมิวนิสต์สูญเสียความชอบธรรม และสหภาพโซเวียตล่มสลาย ระบบทุนนิยมแบบตลาดเสรีกลายเป็นแบบแผนหลักของเศรษฐกิจโลก ในขณะเดียวกัน แนวคิดฝ่ายซ้ายแบบเดิมที่เน้นการควบคุมเศรษฐกิจโดยรัฐและรัฐสวัสดิการถ้วนหน้าก็ถูกตั้งคำถามอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้เกิดช่องว่างเชิงอุดมการณ์ซึ่งเปิดพื้นที่ให้กับการพัฒนาแนวคิดทางเลือกใหม่ที่สามารถดำรงอยู่ร่วมกับกลไกตลาดเสรี โดยไม่ละทิ้งเป้าหมายด้านความเสมอภาคทางสังคม (Pierson, 2001)

ในอีกด้านหนึ่ง รัฐสวัสดิการแบบดั้งเดิมก็เผชิญวิกฤตจากภายในตัวเอง ประเทศในยุโรปหลายประเทศต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายด้านสวัสดิการที่สูงขึ้น ท่ามกลางอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดลงและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร เช่น การเข้าสู่สังคมผู้สูงวัย นอกจากนี้ แนวคิดรัฐสวัสดิการแบบฝ่ายโอนรายได้ถูกวิจารณ์ว่าก่อให้เกิดการพึ่งพิงรัฐและลดแรงจูงใจในการทำงาน ฝ่ายซ้ายจำเป็นต้องปรับนโยบายจากการแจกจ่ายแบบถ้วนหน้าไปสู่แนวทางที่ยั่งยืนกว่า โดยเน้นการลงทุนเพื่อเสริมสร้างความสามารถของพลเมือง

ภายใต้บริบทเศรษฐกิจโลกที่เปลี่ยนไป การมาถึงของยุคเสรีนิยมใหม่ที่นำโดยผู้นำอย่างมาร์กาเร็ต แทตเชอร์ และโรนัลด์ เรแกน ได้เปลี่ยนแปลงวาทกรรมทางเศรษฐกิจอย่างลึกซึ้ง นโยบายรัฐถูกปรับให้ลดบทบาทลงในทุกมิติ ทั้งการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การลดภาษี และการส่งเสริมการแข่งขัน จุดยืนเชิงอุดมการณ์นี้คัดค้านพรรคการเมืองฝ่ายซ้ายให้ละทิ้งนโยบายควบคุมเศรษฐกิจแบบเดิม หากยังต้องการแรงสนับสนุนทางการเมือง จึงมีความจำเป็นต้องออกแบบแนวทางใหม่ที่หลีกเลี่ยงสุดโต่งทั้งจากฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายแบบดั้งเดิม (Giddens, 1998; Powell, 2000)

อีกปัจจัยที่มีนัยสำคัญคือการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างชนชั้นและแรงงาน ภาคอุตสาหกรรมการผลิตซึ่งเคยเป็นฐานของแรงงานและสภาพแรงงานเริ่มหดตัวลง ขณะที่ภาคบริการและเศรษฐกิจฐานความรู้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว แรงงานยุคใหม่มีลักษณะกระจัดกระจาย ยืดหยุ่น และต้องการนโยบายที่ไม่เหมือนกับแรงงานในอดีต พรรคการเมืองฝ่ายซ้ายจึงจำเป็นต้องปรับยุทธศาสตร์ในการสร้างฐานสนับสนุนใหม่ ทั้งในกลุ่มชนชั้นกลางระดับล่าง ผู้ประกอบการรายย่อย และคนรุ่นใหม่ในเมืองใหญ่

ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคมก็มีบทบาทไม่น้อย การเติบโตของกระแสสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และวาทกรรมเรื่องความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้การเมืองในโลกตะวันตกไม่ได้ถูกกำหนดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป พรรคการเมืองต้องตอบสนองต่อประเด็นใหม่ ๆ เช่น สิทธิสตรี สิทธิของชนกลุ่มน้อย ความหลากหลายทางเพศ และปัญหาสิ่งแวดล้อม หากต้องการได้รับการสนับสนุนจากพลเมืองยุคใหม่ (Inglehart, 1997; Leggett, 2018)

นอกจากนี้ การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและโลกาภิวัตน์ได้เร่งกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจยุคดิจิทัลและตลาดโลกไร้พรมแดน เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต การทำงาน และการสื่อสารของผู้คน ขณะเดียวกันทุนข้ามชาติก็เคลื่อนย้ายได้ง่าย ทำให้รัฐไม่สามารถควบคุมระบบเศรษฐกิจได้อย่างเบ็ดเสร็จอีกต่อไป

การแข่งขันในตลาดโลกกดดันให้รัฐลดภาษี ลดกฎระเบียบ และลดขนาดของสวัสดิการ หากไม่ปรับตัวก็จะสูญเสียความสามารถในการแข่งขัน การออกแบบนโยบายของรัฐในบริบทใหม่ จึงต้องตอบโจทย์ความยืดหยุ่น ความสามารถในการปรับตัว และการลดช่องว่างเชิงโอกาสที่เกิดจากความเหลื่อมล้ำด้านเทคโนโลยีและโครงสร้างเศรษฐกิจโลก (Castells, 1996)

เมื่อพิจารณาร่วมกัน การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้เป็นจุดกำเนิดของแนวคิดทางสายที่สาม ซึ่ง Anthony Giddens (1998) เสนอให้เป็นทางเลือกใหม่ระหว่างลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพของตลาด กับสังคมนิยมแบบดั้งเดิมที่เน้นการแจกจ่ายผ่านรัฐ แนวคิดทางสายที่สามเน้นการให้รัฐมีบทบาทเชิงรุกในการลงทุนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของประชาชน (Social Investment State) ผ่านการศึกษา ทักษะ นวัตกรรม และการมีส่วนร่วมในสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะยาว ควบคู่กับการธำรงความเสมอภาคและประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

หลักการสำคัญของทางสายที่สาม

หลักการสำคัญของแนวคิดทางสายที่สามประกอบด้วย

- 1) การผสมผสานระหว่างตลาดเสรีและความยุติธรรมทางสังคม ยอมรับบทบาทของตลาดเสรีในการสร้างความมั่งคั่ง แต่เน้นการกระจายโอกาสและความยุติธรรมผ่านนโยบายของรัฐ
- 2) การลงทุนทางสังคม เน้นการลงทุนในด้านการศึกษาและการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพของประชาชน แทนการพึ่งพาสวัสดิการแบบเดิม
- 3) ความรับผิดชอบส่วนบุคคลควบคู่กับสิทธิ ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรับผิดชอบต่อสังคมควบคู่กับการได้รับสิทธิจากรัฐ
- 4) การปฏิรูปรัฐสวัสดิการ: ปรับปรุงระบบสวัสดิการให้มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในยุคใหม่
- 5) การส่งเสริมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองและสังคม

แนวคิดทางสายที่สามจึงมิใช่เพียงการผสมผสานแนวคิดทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอยู่เดิมเท่านั้น หากแต่เป็นข้อเสนอเชิงหลักการที่มุ่งออกแบบรูปแบบการเมืองและรัฐสมัยใหม่ที่ตอบสนองต่อโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในมิติของเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และโครงสร้างประชากร ซึ่งต้องการนโยบายที่มีความยืดหยุ่น เป็นธรรม และยั่งยืนในระยะยาว

แนวคิดทางสายที่สามให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการความเสี่ยงในระดับปัจเจก โดยมุ่งหวังให้ประชาชนเรียนรู้ที่อยู่กับความเสี่ยง มากกว่ารัฐทำหน้าที่แบกรับและป้องกันความเสี่ยงผ่านกลไกรัฐเช่นที่ผ่านมา (Wetherly, 2001) โดยรัฐทำหน้าที่สร้างและเปิดโอกาสให้ประชาชนรับผิดชอบตนเองแทนการสร้างความปลอดภัยแบบรัฐเปลี่ยนบทบาทจากผู้ดูแลสวัสดิการสังคม (Welfare Provider) เป็นรัฐผู้เปิดโอกาส (Enabling State) แทน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้มีความเสี่ยงต่อการผลักภาระแก่กลุ่มเปราะบางในสังคม โดยลดภารกิจรัฐในการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม

ทางสายที่สามพยายามสร้างจุดสมดุลใหม่ระหว่างตลาดเสรีกับการสร้างความมั่นคงทางสังคมให้กับประชาชน โดยเชื่อว่ารัฐควรมีบทบาทเชิงรุกในการลงทุนทางสังคม เช่น การศึกษา การฝึกอบรมแรงงาน และการส่งเสริมการมีงานทำ ทั้งนี้ แนวคิด “ไม่มีสิทธิที่ปราศจากความรับผิดชอบ” (No Rights Without Responsibilities) เป็นหลักการสำคัญที่เน้นให้ประชาชนมีบทบาทในการดูแลตนเองภายใต้เงื่อนไขของสิทธิพลเมืองและสิทธิสวัสดิการ (Esping-Andersen, 2002) ทางสายที่สามจึงต้องการรัฐในสถานะและบทบาทใหม่ที่แตกต่างจากเดิม

รัฐสมัยใหม่ในทัศนะของแนวคิดทางสายที่สาม

แนวคิดฝ่ายซ้ายหรือสังคมนิยม (Socialism) และสังคมนิยมประชาธิปไตย (Social Democracy) ต่างให้ความสำคัญกับการแทรกแซงของรัฐบาลอย่างเข้มงวด เพื่อลดบทบาทของระบบตลาดที่แนวคิดทั้งสองเห็นว่าสร้างผลกระทบด้านลบต่อสังคมมากกว่าผลดี โดยเชื่อว่ากลไกของรัฐสามารถตอบสนองเป้าหมายทางสังคมได้ดีกว่ากลไกตลาด

แนวคิดสังคมนิยมและสังคมนิยมประชาธิปไตยให้ความสำคัญกับบทบาทของรัฐในการแทรกแซงกลไกตลาดเพื่อเป้าหมายทางสังคม (Giddens, 2013) โดยรัฐในทัศนะของสองแนวคิดนี้ต้องเป็นรัฐขนาดใหญ่ มีกลไกการแทรกแซงเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมแก่ประชาชน โดยมองว่ากลไกตลาดเป็นกลไกที่สร้างความไม่เป็นธรรมทางสังคมเพราะเอื้อประโยชน์แก่คนร่ำรวย ซึ่งเป็นคนกลุ่มเล็กในสังคม ในขณะที่สร้างผลกระทบด้านลบแก่คนยากจนซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ในสังคม ซึ่งนับวันช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนจะถ่างขยายมากขึ้น

ในขณะที่แนวคิดฝั่งขวาหรือแนวคิดเสรีนิยม (Liberalism) แตกต่างจากแนวคิดทั้งสองแบบข้างต้นตรงที่ให้ความสำคัญและเชื่อมั่นในกลไกตลาด เพราะเชื่อว่าเป็นกลไกกระจายทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด และปฏิเสธบทบาทการแทรกแซงตลาดของรัฐบาล เพราะจะบิดเบือน (Distort) กลไกตลาด

แนวคิดเสรีนิยมให้ความสำคัญกับกลไกตลาด เพราะเชื่อว่าเป็นกลไกการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมในเชิงการแข่งขันมากที่สุด การแทรกแซงกลไกตลาดโดยรัฐจะบิดเบือนระบบการจัดสรรทรัพยากรของสังคม (Hayek, 1944; Friedman et al., 1962) เช่น รัฐทำให้ราคาไฟฟ้าถูกลงโดยชดเชยเงินแก่ผู้ผลิตไฟฟ้าเพื่อให้สามารถจำหน่ายไฟฟ้าได้ในราคาถูก ส่งผลให้ประชาชนใช้ไฟฟ้าเกินความเป็นจริง ซึ่งถ้าผู้ใช้ไฟต้องซื้อไฟฟ้าในราคาจริงจะใช้ไฟน้อยกว่าที่ซื้อราคาถูกจากการได้รับการชดเชยโดยรัฐ

รัฐในทัศนะของฝ่ายขวาเป็นรัฐขนาดเล็ก (Minimal State) ทำหน้าที่เพียงการรักษาความปลอดภัยภายในและนอกประเทศ รวมทั้งส่งเสริมการแข่งขันแบบเสรีเท่านั้น เนื่องจากการแทรกแซงของรัฐปลูกฝังให้ประชาชนคิดแต่จะพึ่งพิงรัฐ เฉื่อยเฉื่อยไม่กระตือรือร้น ในขณะที่การดำเนินงานของรัฐล่าช้าขาดประสิทธิภาพ สร้างวัฒนธรรมระบบอุปถัมภ์ อำนาจนิยม การใช้ฉ้อฉลประมาทขาดความรับผิดชอบ ไม่โปร่งใส ขาดการริเริ่ม ขัดขวางความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงลดการทุจริตและประพฤติมิชอบ (Giddens, 2013)

รัฐในทัศนะของแนวคิดเสรีนิยมคือรัฐที่มีขนาดเล็ก (Minimal State) ทำหน้าที่เพียงการรักษาความสงบทั้งภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้งการรักษากฎระเบียบสำหรับการแข่งขันในทางเศรษฐกิจและปล่อยให้กลไกตลาดทำงาน โดยรัฐห้ามเข้าไปแทรกแซงกลไกตลาดเพราะจะทำให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศขาดความสามารถในการแข่งขัน รวมทั้งเห็นว่า การจัดสรรงบประมาณจากภาษีที่เก็บจากคนกลุ่มหนึ่งให้แก่คนอีกกลุ่มผ่านการจัดสวัสดิการสังคมสร้างความไม่เป็นธรรมทางสังคม เพราะในขณะที่คนกลุ่มหนึ่งต้องทำงานหาเงินด้วยความยากลำบาก คนอีกกลุ่มหนึ่งกลับไม่ต้องทำงานแล้วรอรับความช่วยเหลือจากรัฐแบบเฉื่อยเฉื่อย

ทางสายที่สามสร้างขึ้นเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อประชาชน พร้อม ๆ กับการต้องการความโปร่งใสและการปฏิรูปกลไกระบบราชการ เพราะเชื่อว่าทั้งแนวคิดฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวามีจุดอ่อนและข้อจำกัดที่ทำให้แนวคิดทั้งสองไม่สามารถจัดสรรทรัพยากรไปพร้อม ๆ กับการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมได้

แนวคิดสายที่สามซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดที่เป็นกลางระหว่างแนวคิดฝ่ายซ้ายและขวาและได้เรียนรู้ความล้มเหลวของระบบสังคมนิยมที่ประชาชนเสื่อมความนิยมและหันมารับแนวคิดประชาธิปไตยและเสรีนิยมแทน รวมทั้งความไม่ยั่งยืนของระบบสังคมนิยมประชาธิปไตย ที่ไม่สามารถปรับตัวรับกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไปสู่สังคมสูงวัย (Aging Society) ทำให้รัฐขาดดุลงบประมาณ

จากการใช้จ่ายในการจัดสวัสดิการสังคมแก่ประชาชนเป็นจำนวนมากเกินกว่าความสามารถในการหารายได้ของรัฐ (Esping-Andersen, 2002)

ทางสายที่สามเรียกร้องความกระตือรือร้นของประชาชนผู้รับสวัสดิการสังคม การเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานของรัฐด้านสวัสดิการสังคม เช่น การปรับปรุงเกณฑ์ “ความเป็นผู้สูงอายุ” สำหรับการมีสิทธิที่เหมาะสมในการรับสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ ฯลฯ เป็นสวัสดิการสังคมแบบมีเงื่อนไข (Conditioned Welfare) รวมทั้งการนำกลไกตลาดของฝ่ายขวาที่ขนาดและระดับความเป็นเสรีมาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดสรรทรัพยากรโดยผสมผสานกับกลไกรัฐของฝ่ายซ้ายที่มีการปฏิรูปแล้ว เพื่อให้บรรลุเงื่อนไขการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพและการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมไปพร้อม ๆ กัน

แนวคิดสายที่สามมีทัศนะต่อรัฐที่แตกต่างออกไปจากแนวคิดสังคมนิยมและสังคมนิยมประชาธิปไตย รัฐในทัศนะของแนวคิดสายที่สามต้องเป็นรัฐที่มีความ “เข้มแข็ง” (Strong State) แทนที่จะเป็น “รัฐขนาดใหญ่” (Big State) หรือ “รัฐขนาดเล็ก” (Minimal State) โดยความเข้มแข็งของรัฐไม่ได้ถูกพิจารณาที่ขนาดแต่พิจารณาจากนโยบายและภารกิจที่สามารถปรับตัวและสร้างความเข้มแข็งแก่ระบบเศรษฐกิจและสังคมภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลกระทบมาจากโลกาภิวัตน์ (Giddens, 1998; Pierson, 2001)

รัฐในทัศนะของทางสายที่สามไม่จำเป็นต้องลดขนาดให้เล็กลงมาก ๆ เนื่องจากปัจจุบันรัฐมีการปฏิรูปตนเองให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และมีการกิจการสร้างสวัสดิการแก่ประชาชนมากขึ้น รัฐสมัยใหม่จึงควรเป็น “รัฐที่เข้มแข็ง” ที่ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ คุ่มค่า และโปร่งใส แทนการเป็นรัฐขนาดใหญ่ที่ใช้งบประมาณจำนวนมากโดยขาดความรับผิดชอบและขาดประสิทธิภาพ เพราะทางสายที่สามเชื่อว่ารัฐยังคงเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญในการสร้างสวัสดิการสังคมเพื่อรองรับความเสี่ยงภัยในการดำเนินชีวิตของประชาชน แนวคิดการลดขนาดให้รัฐมีขนาดเล็กและมีการกิจเพียงการรักษาความสงบและเป็นผู้รักษากฎกติกาการแข่งขันเท่านั้น จึงเป็นเรื่องที่ไม่สมเหตุสมผลและไม่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่ได้รับผลกระทบจากโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์นำมาซึ่งความเสี่ยงภัยในการดำเนินชีวิตของประชาชนในรูปแบบใหม่และรุนแรงจนกลไกตลาดไม่สามารถรับมือได้ จึงมีแต่รัฐเท่านั้นที่มีความสามารถเพียงพอ เพราะกิจการที่ดำเนินงานโดยรัฐสามารถขาดทุนได้ในขณะที่กลไกตลาดทำไม่ได้เพราะจะถือเป็นความไม่มีประสิทธิภาพ ภายใต้แนวคิดทางสายที่สามรัฐจึงไม่สามารถปฏิเสธภารกิจด้านสวัสดิการสังคมได้

สวัสดิการสังคมภายใต้แนวคิดทางสายที่สาม

แนวคิดรัฐสวัสดิการ (Welfare State) ถือเป็นแกนกลางของการเมืองฝ่ายซ้ายในยุโรปหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประกันความมั่นคงในชีวิต ความเสมอภาค และความยุติธรรมทางสังคม อย่างไรก็ตาม ในบริบทของโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจเสรีนิยมและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร แนวคิดรัฐสวัสดิการแบบดั้งเดิมถูกตั้งคำถามทั้งในแง่ของความยั่งยืน ประสิทธิภาพ และความชอบธรรมเชิงอุดมการณ์ (Esping-Andersen, 2002; Pierson, 2001)

ประเทศที่นำแนวทางที่สามมาใช้ เช่น สหราชอาณาจักร สามารถลดอัตราว่างงานได้อย่างมีนัยสำคัญในช่วงเวลาที่เศรษฐกิจโลกประปราย ความสำเร็จเหล่านี้ถูกเรียกว่า “ปาฏิหาริย์” ซึ่งมักเกิดจากการผสมผสานนโยบายแบบผ่อนปรนกับกลไกตลาดที่มีการควบคุมอย่างมีประสิทธิภาพ (Keman, 2003) ตัวอย่าง ประเทศในยุโรป เช่น เดนมาร์กใช้กลยุทธ์ “ความมั่นคงแบบยืดหยุ่น” (Flexicurity) ที่ผสมผสานความยืดหยุ่นในการจ้างงานกับระบบสวัสดิการสังคมที่เข้มแข็งเพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมที่สามารถรองรับความเปลี่ยนแปลงในบริบทด้านต่าง ๆ อย่าง

เหมาะสม ซึ่งต่างจากแนวทางเสรีนิยมใหม่ที่ให้ความสำคัญเฉพาะ การลดขนาดรัฐให้เล็กลงเพียงอย่างเดียว และยังต่างจากรัฐสวัสดิการแบบดั้งเดิมที่ให้สวัสดิการสังคมแก่ประชาชนอย่างไม่มีเงื่อนไขหรือความรับผิดชอบใด ๆ

ในขณะเดียวกันระบบสวัสดิการสังคมในหลายประเทศกำลังเผชิญวิกฤติรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นภาระทางการคลังจากสังคมสูงวัย การลดบทบาทของรัฐให้เป็นรัฐขนาดเล็กตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ และการเปลี่ยนแปลงจากการเมืองของสิทธิไปสู่การเมืองของหน้าที่และความรับผิดชอบ ซึ่งนำไปสู่การจำกัดสิทธิสวัสดิการสังคม โดยการผลักดันไปสู่ปัจเจกบุคคลมากขึ้น (Ferguson et al., 2002)

แนวคิดทางสายที่สามของ Anthony Giddens สอดคล้องกับกระแสการปฏิรูปรัฐสวัสดิการในยุโรป ซึ่งเปลี่ยนผ่านจาก “สิทธิที่ไม่มีเงื่อนไข” ไปสู่ “สิทธิที่มีเงื่อนไข” โดยรัฐกลายเป็นผู้เอื้ออำนวยมากกว่าผู้กำกับ สหิทธิอย่างเข้มแข็ง สวัสดิการสังคมแบบโอนเงินอุดหนุน และแทนที่ด้วยนโยบายการจ้างงาน การฝึกอบรม และการให้โอกาสทางเศรษฐกิจ ซึ่งเน้นผลลัพธ์มากกว่าความเสมอภาคในกระบวนการ

การปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมของประเทศในยุโรปล้วนมีแนวโน้มกระตุ้นให้บุคคลพึ่งตนเอง และการจัดสวัสดิการสังคมของรัฐแบบมีเงื่อนไข โดยผู้รับสวัสดิการสังคมต้องแสดงความพยายามในการมีส่วนร่วมในตลาดแรงงาน หรือการศึกษา การฝึกอบรม ไม่ใช่ได้รับสิทธิสวัสดิการสังคมโดยไม่มีภาระผูกพัน ขณะเดียวกันรัฐลดบทบาทการสนับสนุนทางการเงินได้โดยตรง และหันไปสนับสนุนผ่านกลไกทางการคลังและกลไกอื่น เช่น การลดภาษีให้ผู้มีรายได้ต่ำหรือการให้เงินอุดหนุนแบบมีเป้าหมาย (Pierson, 2001)

ความสัมพันธ์ระหว่างสวัสดิการสังคมกับ “ความเป็นพลเมือง” (Citizenship) ซึ่งมีสิทธิในทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเดิมเคยเป็นหัวใจสำคัญของระบบสวัสดิการสังคมยุคหลังสงครามโลก แต่ในยุคปัจจุบันถูกแทนที่ด้วยแนวคิด “ความสามารถในการแข่งขัน” และ “ความรับผิดชอบต่อส่วนบุคคล” สิทธิสวัสดิการสังคมของประชาชนถูกตั้งเงื่อนไขตามพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจและสังคม

การทบทวนระบบสวัสดิการสังคมโดยไม่จำกัดอยู่แค่แนวคิดเสรีนิยมหรือการปฏิรูปเชิงเทคนิค แต่เป็นการพิจารณาภายใต้โครงสร้างอำนาจ การเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ และบทบาทของประชาชนในฐานะพลเมืองผู้มีสิทธิการสร้างระบบสวัสดิการสังคมในศตวรรษที่ 21 จึงไม่ใช่แค่เรื่องของงบประมาณ แต่เป็นคำถามเกี่ยวกับคุณค่าทางการเมือง สถานะของพลเมือง และโครงสร้างประชาธิปไตยในสังคมร่วมสมัย (Ferguson et al., 2002) อย่างไรก็ตามภายหลังการนำเสนอแนวทางสายที่สามของ Anthony Giddens จึงมีข้อวิพากษ์ทั้งจากผู้ไม่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย

ข้อวิพากษ์ทางสายที่สาม

แนวคิดทางสายที่สามถือเป็นหนึ่งในแนวทางทางการเมืองที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อพรรคการเมืองฝ่ายซ้ายในยุโรปช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 แนวคิดนี้เป็นความพยายามผสมผสานแนวคิดฝ่ายซ้ายเข้ากับเสรีนิยมใหม่เพื่อรับมือกับปัญหาที่เกิดจากโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมร่วมสมัย แม้ Giddens จะเสนอภาพใหม่ของรัฐสวัสดิการที่ยืดหยุ่นและทันสมัย ทว่าเมื่อแนวคิดดังกล่าวถูกนำไปใช้ในเชิงนโยบาย กลับเผชิญกับเสียงวิพากษ์จากนักวิชาการฝ่ายสังคมนิยมและสังคมนิยมประชาธิปไตยในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคม

การวิพากษ์แนวทางสายที่สามสามารถจำแนกออกเป็นสองกลุ่มหลัก กลุ่มแรก (Callinicos, 2001; Fairclough, 2000; Hall, 2003; Panitch & Leys, 1997) มองว่าแนวทางนี้เป็นเพียงกลยุทธ์ที่นำไปสู่การสถาปนาสิทธิเสรีนิยมใหม่ในรูปแบบใหม่ โดยเน้นการประนีประนอมกลไกตลาดผ่านวาทกรรมใหม่ โดยไม่แตะต้องโครงสร้างความไม่เท่าเทียมของระบบทุนนิยม ทำให้แนวทางที่สามของพรรคแรงงานใหม่กลายเป็นการท่อนโยบายแบบเดิมด้วยภาพลักษณ์ที่ดูเป็นมนุษย์มากขึ้น

ในทางตรงกันข้าม **กลุ่มที่สอง** (Leggett, 2018; Lister, 2001; Taylor-Gooby, 2004; Wetherly, 2001) ยอมรับว่าแนวคิดทางสายที่สามมีเนื้อหาทางนโยบายและแนวคิดที่พยายามตอบสนองต่อบริบทสังคมและเศรษฐกิจใหม่ เช่น ความเป็นปัจเจกที่เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนโครงสร้างชนชั้น และประชากรศาสตร์ ทว่าแนวทางดังกล่าวกลับเน้นการให้บุคคลปรับตัวเข้ากับระบบตลาด แทนที่จะสร้างโครงสร้างที่เป็นธรรม ส่งผลให้เกิดการผลัดภาระจากรัฐไปสู่ปัจเจก โดยอาศัยกรอบความคิดเรื่องสิทธิและหน้าที่ (Ferguson et al., 2002)

แนวคิดทางสายที่สามจึงกลายเป็นกลไกที่ลดบทบาทของรัฐในฐานะผู้จัดสรรทรัพยากร เปลี่ยนสวัสดิการสังคมจากสิทธิพื้นฐานไปสู่ระบบที่มีเงื่อนไข โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังทศวรรษ 1980 ที่แนวคิดเสรีนิยมใหม่มีอิทธิพลสูง แนวทางนี้ส่งเสริมการจูงใจให้ทำงาน (Workfare) มากกว่าการคุ้มครองความเสี่ยงพื้นฐาน เช่น การว่างงาน ความเจ็บป่วย และความชรา

ภายใต้แนวทางดังกล่าว ผู้รับสวัสดิการต้องแสดง “ความพยายามในการหางาน” หรือ “พัฒนาตนเอง” เพื่อให้ได้รับสิทธิ สวัสดิการจึงกลายเป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมของประชาชน มากกว่าการสนับสนุนพลเมืองที่เผชิญกับความเปราะบาง ทำให้รัฐกลายเป็นผู้คัดกรองเชิงศีลธรรมที่อาจนำไปสู่การตีตราและกีดกันผู้ด้อยโอกาส

นักวิชาการหลายคนชี้ว่า การที่รัฐเปลี่ยนบทบาทจากผู้จัดสรรไปเป็นผู้อำนวยความสะดวก โดยมุ่งเน้น “ความสามารถ” และ “ความรับผิดชอบส่วนบุคคล” อาจทำให้ประชาชนกลุ่มเปราะบางต้องเผชิญความเสี่ยงมากขึ้นในระบบตลาดที่ไม่เท่าเทียม (Ferguson et al., 2002; Wetherly, 2001; Leggett, 2018)

นโยบายที่สามของพรรคแรงงานใหม่ในสหราชอาณาจักรและพรรคฝ่ายซ้ายในยุโรป แสดงให้เห็นถึงความพยายามประนีประนอมระหว่างกลไกตลาดกับความมั่นคงทางสังคม แต่ในทางปฏิบัติกลับลดบทบาทรัฐในด้านการคุ้มครองแรงงานและการจัดสรรทรัพยากร ส่งเสริมการแข่งขันระหว่างปัจเจก และลดการสนับสนุนจากสถาบันของรัฐ

แม้แนวทางสายที่สามจะหลีกเลี่ยงลัทธิสุดโต่ง แต่ในหลายกรณีกลับเสริมสร้างกลไกตลาดแทนที่จะควบคุม โดยเฉพาะในสหราชอาณาจักรที่เน้นการเชื่อมโยงสิทธิสวัสดิการเข้ากับการทำงานมากกว่าการจัดสรรความมั่นคงทางสังคมอย่างถ้วนหน้า ส่งผลให้สิทธิขั้นพื้นฐานถูกลดทอน และภาระตกอยู่กับผู้ที่อ่อนแอในระบบแรงงาน

กล่าวได้ว่า ทางสายที่สามเปลี่ยนบทบาทของรัฐจากการปกป้องสิทธิแรงงานแบบดั้งเดิม ไปสู่การสนับสนุนตลาดแรงงานแบบยืดหยุ่น ส่งผลให้สภาพแรงงานถูกจำกัดบทบาททั้งในเชิงนโยบายและการเจรจาต่อรอง ขัดแย้งกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งถือว่าสภาพแรงงานเป็นกลไกหลักในการสร้างความเป็นธรรมในสถานประกอบการ (Yates, 2002)

ข้อบกพร่องเชิงโครงสร้างที่สำคัญของแนวทางนี้คือการละเลย “ประชาธิปไตยในพื้นที่แรงงาน” (Workplace Democracy) ซึ่งควรเป็นพื้นที่ของการมีส่วนร่วม ตรวจสอบอำนาจ และสร้างความรับผิดชอบ ไม่ใช่เพียงกลไกในการต่อรองค่าจ้าง สภาพแรงงานจึงควรได้รับการสนับสนุนในฐานะผู้แทนที่มีบทบาทต่อคุณภาพชีวิตของแรงงาน (Pateman, 1970; Dahl, 1985)

นอกจากนี้ การนำกลไกตลาดมาใช้ในนโยบายสังคม เช่น การส่งเสริมให้ประชาชนมีทางเลือกหลากหลายในการเข้าถึงบริการ แม้จะมีข้อดี แต่หากไม่มีมาตรการลดความเหลื่อมล้ำ ย่อมทำให้ผู้มีทรัพยากรน้อยเข้าถึงการศึกษาหรือสาธารณสุขได้น้อยลง (Yates, 2002)

แม้ทางสายที่สามจะเป็นความพยายามในการปรับตัวของฝ่ายซ้ายให้ทันกับกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ยังคงมีคำถามเชิงหลักการเกี่ยวกับบทบาทของรัฐ ความเสมอภาค และความยุติธรรมทางสังคม การประเมินแนวทางนี้จึงไม่ควรยึดเพียงประสิทธิภาพเชิงเทคนิค หากต้องตั้งอยู่บนหลักการประชาธิปไตย การมีส่วนร่วม และการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง (Leggett, 2018)

การปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมจึงไม่อาจเน้นเพียงการเปลี่ยนกลไกเชิงนโยบาย แต่จำเป็นต้องกลับมาทบทวนแนวคิดเรื่อง “ความยุติธรรมเชิงโครงสร้าง” (Structural Justice) ซึ่งไม่ได้ตัดสินความสามารถของพลเมืองจากพฤติกรรมส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงบริบทและโครงสร้างที่ส่งผลต่อความสามารถในการเลือกและดำรงชีวิตของแต่ละบุคคล (Wetherly, 2001)

อย่างไรก็ตามภายหลังจากสังคมโลกต้องเผชิญกับการแพร่ระบาดของโควิด 19 ที่เป็ความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตอย่างรุนแรงที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน เพราะโควิด 19 ส่งผลกระทบต่อทั้งเศรษฐกิจและสังคมในทุกระดับ ซึ่งท้าทายระบบสวัสดิการสังคมที่ต้องปรับเปลี่ยนใหม่อีกครั้งเพื่อให้สามารถรองรับความเสี่ยงรูปแบบใหม่จากโควิด 19 ได้ (Beramendi et al., 2015)

นโยบายพรรคแรงงานใหม่ของประเทศอังกฤษภายใต้แนวคิดทางสายที่สาม

ทางสายที่สามถูกใช้เป็นกรอบนโยบายหลักของพรรคแรงงานใหม่ (New Labor Party) ในสหราชอาณาจักร โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของสหภาพแรงงานและแรงงานในระบบ แนวคิดทางสายที่สามมีลักษณะลดบทบาทของสหภาพแรงงาน โดยเสนอให้แรงงานและนายจ้างอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ผ่านกลไกตลาด โดยลดอำนาจต่อรองของแรงงานอย่างเป็นระบบ ภายใต้แนวคิด “สิทธิพึงมีควบคู่กับหน้าที่” รัฐได้ลดความสำคัญของสหภาพแรงงานลงอย่างมีนัยสำคัญ โดยแทนที่ด้วยการเน้นความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ (Economic Partnership) ที่ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพมากกว่าสิทธิแรงงานในเชิงโครงสร้าง (Yates, 2002)

Tony Blair นายกรัฐมนตรีประเทศอังกฤษ นำแนวคิดทางสายที่สามมาจัดทำเป็นยุทธศาสตร์ทางการเมืองของพรรคแรงงานใหม่ โดยมุ่งผสมผสานแนวคิดเสรีนิยมทางเศรษฐกิจเข้ากับหลักการของประชาธิปไตยและสังคมนิยมประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญ ภายใต้หลักความรับผิดชอบของรัฐบาลและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Sheldrick, 2002)

ทางสายที่สามเป็นความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงความสุดโต่งของทั้งลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่เน้นให้ความสำคัญกับระบบตลาดเสรีและรัฐขนาดเล็กและรัฐสวัสดิการที่เน้นบทบาทรัฐในการแทรกแซงเพื่อสร้างสวัสดิการสังคม โดยเสนอให้รัฐมีบทบาทเพียงผู้สร้างโอกาสมากกว่าการเป็นผู้จัดสรรทรัพยากรทางสังคม รวมทั้งเน้นหลักการ “สิทธิควบคู่หน้าที่” ของประชาชน การเปลี่ยนผ่านนี้สะท้อนออกมาในนโยบายที่เน้นประสิทธิภาพ ความยืดหยุ่น และการส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง

นโยบายพรรคแรงงานใหม่ที่น่าเสนอเพื่อใช้เป็นแนวนโยบายบริหารประเทศโดยมีพื้นฐานจากแนวคิดทางสายที่สามเริ่มต้นจากคณะกรรมการความยุติธรรมทางสังคม (The Commission on Social Justice) ที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อกำหนดนโยบายการบริหารประเทศ โดยคณะกรรมการชุดนี้ให้ความหมาย “ความยุติธรรม” ในระบบสวัสดิการสังคมแตกต่างไปจากที่ผ่านมา (Powell, 2000)

เดิมความยุติธรรมในระบบสวัสดิการสังคมของประเทศไทยมีที่มาจากแนวคิดฝ่ายซ้ายที่ให้ความสำคัญกับนโยบายสวัสดิการสังคม ให้ความสำคัญ หมายถึง การจัดสรรความมั่งคั่งของรัฐเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตแก่พลเมือง โดยไม่คำนึงถึงผลิตภาพในการผลิต (Productivity) และผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ความยุติธรรมในทัศนะของพรรคแรงงานใหม่ให้ความหมายไว้ว่าหมายถึง ความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคม ภายใต้การกระจายโอกาสแทนการกระจายทรัพยากรอื่น ๆ ด้วยนโยบายด้านการศึกษาและสุขภาพ ซึ่งเป็นการลงทุนทางสังคมที่จะส่งผลต่อเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาว ตรงกับแนวทาง “รัฐเพื่อการลงทุนทางสังคม” (Social Investment State) ที่นำเสนอโดย Giddens (1998) เพื่อการปรับเปลี่ยนนโยบายสังคมของประเทศให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมยุคโลกาภิวัตน์ โดยลักษณะสำคัญของรัฐเพื่อการลงทุนทางสังคมประกอบด้วยแนวทางสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบเศรษฐกิจและสังคม (Active Participation) รัฐเพื่อการลงทุนทางสังคมมุ่งเน้นให้พลเมืองมีบทบาทเชิงรุกในการสร้างสวัสดิการสังคมแก่ตนเอง โดยให้ความสำคัญการเข้าสู่ตลาดแรงงาน รัฐปรับเปลี่ยนหน้าที่จากผู้ช่วยเหลือมาเป็นผู้สนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพและความสามารถของพลเมือง ให้สามารถเข้าสู่ระบบการจ้างงานและมีส่วนร่วมพัฒนาเศรษฐกิจของตนและประเทศได้ เช่น การศึกษาทุกระดับ การฝึกอบรมทักษะแรงงาน การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และบริการจัดหางาน

สวัสดิการสังคมเชิงป้องกัน มุ่งป้องกันปัญหาสังคมก่อนที่จะเกิดขึ้น แทนการเยียวยาเมื่อเกิดปัญหา เช่น การลงทุนในบริการเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน การส่งเสริมสุขภาพ และการป้องกันการว่างงานในระยะยาวด้วยการพัฒนาทักษะการทำงาน ภายใต้แนวคิดสวัสดิการสังคมและเศรษฐกิจเป็นเรื่องเดียวกัน การลงทุนทางสังคมในปัจจุบันจะลดภาระงบประมาณและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในอนาคต (Morel, Palier & Palme, 2012)

สวัสดิการสังคมเชื่อมโยงกับการทำงาน ให้ความสำคัญกับการมีงานทำเพื่อลดปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของพลเมือง สวัสดิการสังคมของรัฐที่จัดให้ประชาชนเป็นสวัสดิการสังคมแบบมีเงื่อนไข (Conditional Benefits) เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนให้ประชาชนเข้าสู่ระบบการจ้างงาน เช่น การเงินช่วยเหลือการว่างงานภายใต้เงื่อนไขในการทำงานใหม่ การลดภาษีสำหรับผู้มีรายได้น้อยที่มีงานทำ และการพัฒนาเครือข่ายสนับสนุนการทำงานของผู้อาวุโศกในครอบครัว เช่น การรับเลี้ยงเด็ก การดูแลผู้สูงอายุ ฯลฯ โดยถือว่าการมีงานทำคือการมีส่วนร่วมทางสังคมที่สำคัญ (Jenson, 2009)

การกระจายโอกาสแทนการกระจายทรัพยากร แทนการโอนทรัพยากรทางการเงินจากรัฐสู่ประชาชนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในระยะสั้น รัฐเพื่อการลงทุนทางสังคมให้ความสำคัญกับการกระจายโอกาสทางการศึกษา การฝึกอบรม และการเข้าถึงบริการสาธารณะ ซึ่งจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในระยะยาวและสร้างความเสมอภาคเชิงโครงสร้าง เช่น การจัดสรรทรัพยากรให้กับโรงเรียนในพื้นที่ด้อยโอกาส การพัฒนาระบบการศึกษาแบบครอบคลุม และการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มทุนมนุษย์ของประชาชนทุกกลุ่ม (Esping-Andersen, 2002)

นโยบายของพรรคแรงงานใหม่มองการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมเป็นเรื่องเดียวกับประสิทธิภาพของระบบเศรษฐกิจ (Driver & Martell, 1998 as cited in Powell, 2000) โดยไม่สามารถพิจารณาแยกส่วนกันได้ โดยเชื่อว่าการสร้างเสริมทุนมนุษย์แก่พลเมืองเป็นนโยบายเศรษฐกิจที่ดีที่สุด เพราะปัจจัยสำคัญที่สามารถขับเคลื่อนและสร้างความได้เปรียบเชิงการแข่งขันในเศรษฐกิจฐานความรู้ในยุคโลกาภิวัตน์คือ พลเมืองที่กระตือรือร้นและทุนทางปัญญา (Giddens, 1998) ดังนั้นแทนที่สวัสดิการสังคมรูปแบบเดิมที่เน้นการกระจายทรัพยากรด้านการเงินและความช่วยเหลือ และการกำหนดค่าจ้างเพื่อสร้างความสมานฉันท์ในกระบวนการแรงงาน พรรคแรงงานใหม่ใช้การกระจายทรัพยากรโดยการลงทุนสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อให้พลเมืองเป็นทุนที่มีศักยภาพของสังคม

นโยบายสวัสดิการสังคมของพรรคแรงงานใหม่ให้ความสำคัญกับการป้องกันปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำแทนที่รอให้เกิดปัญหาแล้วจึงแก้ไข รวมถึงการมีส่วนร่วมของบุคคลในการสร้างสวัสดิการสังคมแก่ตนเองร่วมกับรัฐบาลผ่านการทำงาน เช่น ระบบประกันสังคม ซึ่งเป็นระบบความร่วมมือแบบไตรภาคีระหว่างแรงงาน ผู้ประกอบการ และรัฐบาลเพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมและประกันความเสี่ยงจากการขาดรายได้ เจ็บป่วย หรือเกษียณอายุงาน แก่แรงงาน รวมทั้งเงินบำนาญเกษียณอายุที่สมทบโดยแรงงาน ผู้ประกอบการ และรัฐบาล

นอกจากการส่งเสริมการเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อสร้างสวัสดิการสังคมแก่ตนเองแล้ว พรรคแรงงานใหม่ยังกำหนดนโยบายเพื่อสนับสนุนให้สตรีหรือบุคคลที่ต้องดูแลเด็กหรือผู้สูงอายุสามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานโดยการจัดบริการศูนย์ดูแลเด็กและผู้สูงอายุในเวลาทำงาน การลดภาษีสำหรับผู้ต้องดูแลเด็กสำหรับนำเงินส่วนลดภาษีไปจ้างผู้ดูแลแทน โดยครอบครัวที่ได้รับการและส่วนลดภาษีนี้เป็นครอบครัวที่มีรายได้ต่ำและปานกลาง

นโยบายพรรคแรงงานใหม่ที่ประกาศใช้ในรัฐบาล Tony Blair ล้วนมีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้อยู่ในระบบการจ้างงานทั้งสิ้นและเป็นสวัสดิการสังคมที่รัฐจัดให้อย่างต่อเนื่อง โดยไม่มีนโยบายใดที่ให้ประโยชน์แก่บุคคลที่ไม่ประสงค์ทำงาน แต่ดำเนินชีวิตด้วยสวัสดิการสังคมที่รัฐบาลจัดให้ (Powell, 2000)

ข้อเสนอแนะการนำแนวทางสายที่สามไปใช้ในเชิงนโยบาย

การนำแนวคิดทางสายที่สามมาประยุกต์ใช้กำหนดนโยบายสวัสดิการสังคม โดยให้ความสำคัญกับการใช้จุดแข็งและหลีกเลี่ยงข้อจำกัด โดยจุดแข็งประการแรก คือ เป็นกรอบแนวคิดการปรับระบบสวัสดิการสังคมให้สอดคล้องกับบริบทโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจฐานความรู้ และข้อจำกัดทางการคลังของรัฐสมัยใหม่ โดยไม่ปฏิเสธบทบาทของรัฐหรือกลไกตลาดอย่างสุดโต่ง แต่พยายามสร้างดุลยภาพระหว่าง “ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ” กับ “ความยุติธรรมทางสังคม” ผ่านแนวคิด “รัฐเพื่อการลงทุนทางสังคม” ที่เน้นการพัฒนาทุนมนุษย์ การศึกษา การฝึกอบรมทักษะแรงงาน การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ประชาชน (Giddens, 1998; Esping-Andersen, 2002)

จุดแข็งประการที่สอง คือการส่งเสริม “สวัสดิการเชิงป้องกัน” มากกว่าการช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหาแล้ว เช่น การลงทุนด้านการศึกษา สุขภาพ การพัฒนาทักษะแรงงาน และการส่งเสริมการมีงานทำ ซึ่งสามารถลดภาระงบประมาณระยะยาวและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (Morel, Palier & Palme, 2012)

จุดแข็งประการที่สาม คือ การให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐ ตลาด และภาคประชาสังคม รวมทั้งการปรับบทบาทของรัฐจาก “ผู้จัดสรรสวัสดิการ” ไปสู่ “ผู้สร้างโอกาส” ซึ่งสอดคล้องกับบริบทเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัยที่ต้องการความยืดหยุ่นและการปรับตัวสูง (Pierson, 2001; Giddens, 2013)

อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดทางสายที่สามจะมีจุดแข็งในการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคม แต่ก็มีข้อจำกัดที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนนำมาใช้ในเชิงนโยบาย ข้อจำกัดประการแรก คือ แนวคิดดังกล่าวมีความเสี่ยงต่อการลดบทบาทของรัฐในการคุ้มครองทางสังคม และผลกระทบความเสี่ยงไปสู่ปัจเจกบุคคลภายใต้แนวคิด “สิทธิควบคู่หน้าที่” (No Rights Without Responsibilities) ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อประชากรกลุ่มเปราะบางที่ไม่สามารถแข่งขันในตลาดแรงงานได้อย่างเท่าเทียม (Wetherly, 2001; Ferguson et al., 2002)

ข้อจำกัดประการที่สอง คือ การเชื่อมโยงสวัสดิการเข้ากับการทำงานและพฤติกรรมที่รัฐยอมรับ อาจทำให้สวัสดิการสังคมกลายเป็น “เครื่องมือควบคุมทางศีลธรรม” มากกว่าหลักประกันสิทธิพื้นฐานของพลเมือง และนำไปสู่การตีตราผู้ด้อยโอกาส (Lister, 2001; Leggett, 2018)

ข้อจำกัดประการที่สาม คือ การให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่นของตลาดแรงงานและการแข่งขันทางเศรษฐกิจมากเกินไป อาจลดบทบาทของสหภาพแรงงานและประชาธิปไตยในสถานประกอบการ ซึ่งขัดกับหลักการมีส่วนร่วมและความเป็นธรรมทางสังคม (Yates, 2002; Pateman, 1970)

จากมุมมองเชิงวิพากษ์แนวคิดทางสายที่สามมีคุณูปการสำคัญในการเสนอ “ทางเลือกเชิงนโยบาย” ที่พยายามหลีกเลี่ยงความสุดโต่งของรัฐสวัสดิการแบบดั้งเดิมและเสรีนิยมใหม่ แต่ในทางปฏิบัติ แนวคิดดังกล่าวอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้การลดภารกิจของรัฐและการขยายบทบาทของกลไกตลาด โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลให้ความสำคัญกับ “ประสิทธิภาพ” มากกว่าความเสมอภาคทางสังคม ดังนั้น การนำแนวทางสายที่สามมาใช้ในบริบทประเทศไทยไม่ควรตีความว่าเป็นการลดสวัสดิการสังคมหรือผลกระทบให้ประชาชนพึ่งตนเองเพียงลำพัง แต่ควรพัฒนา “รัฐที่เข้มแข็ง” (Strong State) ที่สามารถผสมผสานการลงทุนทางสังคมกับหลักประกันทางสังคมขั้นพื้นฐานอย่างสมดุล รัฐควรยังคงมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครองแรงงาน ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างหลักประกันด้านสุขภาพ การศึกษา และรายได้ขั้นต่ำ ควบคู่กับการส่งเสริมศักยภาพและการมีส่วนร่วมของประชาชน

เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมภายใต้แนวคิดทางสายที่สามกลายเป็นเพียง “การปรับวาทกรรมของเสรีนิยมใหม่” โดยไม่ได้แก้ไขปัญหาคาความไม่เป็นธรรมเชิงโครงสร้างอย่างแท้จริง (Hall, 2003; Callinicos, 2001)

ข้อเสนอแนะการนำแนวทางสายที่สามมาใช้กำหนดนโยบายสวัสดิการสังคมไทย

ประเทศไทยสามารถนำแนวคิดทางสายที่สามมาใช้เป็นกรอบในการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมได้ โดยไม่ควรตีความว่าเป็นการลดบทบาทของรัฐหรือผลกระทบให้ประชาชนพึ่งตนเองเพียงลำพัง แต่ควรใช้เป็นแนวทางในการสร้าง “รัฐที่เข้มแข็ง” ซึ่งสามารถผสมผสานประสิทธิภาพของกลไกตลาดกับความเป็นธรรมทางสังคมได้อย่างสมดุล รัฐไทยควรเปลี่ยนบทบาทจากการให้ความช่วยเหลือระยะสั้นไปสู่การลงทุนทางสังคมระยะยาว เช่น การศึกษา การฝึกอบรมทักษะแรงงาน การเรียนรู้ตลอดชีวิต การส่งเสริมการมีงานทำ และการพัฒนาระบบดูแลเด็ก ผู้สูงอายุ และแรงงานนอกระบบ เพื่อให้ประชาชนมีศักยภาพในการดำรงชีวิตและเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การนำแนวทางสายที่สามมาใช้ต้องระมัดระวังไม่ให้หลัก “สิทธิควบคู่หน้าที่” กลายเป็นเงื่อนไขที่กีดกันประชาชนกลุ่มเปราะบางออกจากระบบสวัสดิการ รัฐควรคงหลักประกันขั้นต่าด้านรายได้ สุขภาพ การศึกษา และการคุ้มครองแรงงานไว้เป็นฐานสำคัญ พร้อมทั้งออกแบบสวัสดิการแบบมีเงื่อนไขเฉพาะในกรณีที่ประชาชนมีความสามารถเข้าร่วมได้จริง ไม่ควรใช้เงื่อนไขเดียวกันกับทุกกลุ่ม โดยเฉพาะผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้มีรายได้น้อย และแรงงานนอกระบบ นอกจากนี้ ควรเปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชน องค์กรท้องถิ่น และแรงงานมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการปฏิรูปสวัสดิการกลายเป็นเพียงการลดงบประมาณของรัฐ แต่ควรเป็นการสร้างระบบสวัสดิการที่ยืดหยุ่น เป็นธรรม และสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยอย่างแท้จริง

บทสรุป

แนวคิดทางสายที่สามของ Anthony Giddens เป็นความพยายามในการปรับเปลี่ยนแนวคิดสังคมประชาธิปไตยและระบบสวัสดิการสังคมให้สอดคล้องกับบริบทโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจฐานความรู้ และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมร่วมสมัย โดยมุ่งสร้างดุลยภาพระหว่างกลไกตลาดเสรีกับบทบาทเชิงรุกของรัฐผ่านแนวคิด “รัฐเพื่อการลงทุนทางสังคม” เน้นการพัฒนาทุนมนุษย์ การศึกษา การฝึกอบรมแรงงาน และการสร้างโอกาสทางสังคมมากกว่าการช่วยเหลือเชิงสงเคราะห์เพียงอย่างเดียว ผลการวิเคราะห์พบว่า แนวคิดทางสายที่สามมีจุดแข็งสำคัญในการปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมให้สามารถรองรับข้อจำกัดทางการคลัง การแข่งขันทางเศรษฐกิจ และความเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงานสมัยใหม่ได้อย่างยืดหยุ่น รวมทั้งช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการพึ่งพาตนเองภายใต้หลัก “สิทธิควบคู่หน้าที่”

ตาราง 1 ความแตกต่างระหว่างรัฐสวัสดิการและสวัสดิการสังคมใต้แนวคิดทางสายที่สาม

ประเด็น	รัฐสวัสดิการแบบดั้งเดิม	สวัสดิการใต้แนวคิดทางสายที่สาม
อุดมการณ์และแนวคิดพื้นฐาน	ให้ความสำคัญกับส่วนรวมและความเท่าเทียมของคนในสังคม	สร้างสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและความเป็นธรรมทางสังคม
รัฐและบทบาทของรัฐ	รัฐขนาดใหญ่ ระดับการแทรกแซงสูง ปฏิเสธกลไกตลาด	รัฐเข้มแข็ง (ไม่จำเป็นต้องเป็นรัฐขนาดเล็ก) ผสมผสานจุดแข็งระหว่างกลไกตลาดกับการแทรกแซงของรัฐ
ความเป็นธรรมทางสังคม	ความเท่าเทียมทางสังคมด้วยสิทธิสวัสดิการสังคม	ความเท่าเทียมทางโอกาสคือความเป็นธรรมทางสังคม มากกว่าความเท่าเทียมด้านผลลัพธ์

ประเด็น	รัฐสวัสดิการแบบดั้งเดิม	สวัสดิการได้แนวคิดทางสายที่สาม
สิทธิพลเมืองและรูปแบบสวัสดิการสังคม	สิทธิสวัสดิการแบบถ้วนหน้า ประโยชน์สวัสดิการสังคมแบบไม่มีเงื่อนไข	สิทธิควบคู่หน้าที่ สวัสดิการสังคมแบบมีเงื่อนไข
รูปแบบสวัสดิการสังคม	สวัสดิการสังคมแบบทั่วถึง	สวัสดิการสังคมเพื่อพัฒนาศักยภาพของพลเมืองในทางเศรษฐกิจ
กลไกและงบประมาณ	กลไกรัฐ ใช้งบประมาณจากภาษีแบบก้าวหน้า	กลไกตลาดร่วมกับกลไกรัฐ งบประมาณจากการมีส่วนร่วมของพลเมืองตามประเภทสวัสดิการสังคม
ข้อวิพากษ์	ภาระงบประมาณสูง และสร้างการพึ่งพิงรัฐ	ลดบทบาทรัฐ ผลักภาระสู่พลเมืองเพิ่มเงื่อนไขในการเข้าถึงสวัสดิการ

ผลการศึกษายังพบว่า การนำแนวคิดทางสายที่สามไปใช้ในทางปฏิบัติมีความเสี่ยงต่อการลดบทบาทของรัฐในการคุ้มครองทางสังคม การกำหนดสวัสดิการแบบมีเงื่อนไข และการผลักภาระความเสี่ยงไปสู่ปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะประชากรกลุ่มเปราะบาง นอกจากนี้ การเน้นประสิทธิภาพและความสามารถในการแข่งขันมากเกินไป อาจส่งผลให้หลักความเสมอภาคและความยุติธรรมทางสังคมถูกลดทอน รวมทั้งลดบทบาทของสหภาพแรงงานและประชาธิปไตยในสถานประกอบการ

การประยุกต์ใช้แนวคิดทางสายที่สามในบริบทประเทศไทยจึงไม่ควรนำมาใช้ในลักษณะของการลดภารกิจรัฐหรือใช้กลไกตลาดแทนสวัสดิการสังคมทั้งหมด แต่ควรพัฒนา “รัฐที่เข้มแข็ง” ที่สามารถผสมผสานประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจกับความเป็นธรรมทางสังคม ควบคู่กับการสร้างหลักประกันขั้นพื้นฐาน การคุ้มครองแรงงาน และการเปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างแท้จริง เพื่อให้การปฏิรูประบบสวัสดิการสังคมสามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัยได้อย่างยั่งยืนและไม่สร้างความเหลื่อมล้ำรูปแบบใหม่

เอกสารอ้างอิง

- Beramendi, P., Häusermann, S., Kitschelt, H., & Kriesi, H. (Eds.). (2015). *The politics of advanced capitalism*. Cambridge University Press.
- Callinicos, A. (2001). *Against the third way: An anti-capitalist critique*. Polity Press.
- Castells, M. (1996). *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Esping-Andersen, G. (2002). *Why We Need a New Welfare State*. Oxford University.
- Fairclough, N. (2002). *New labour, new language?*. Routledge.
- Ferguson, I., Mooney, G., & Lavalette, M. (2002). *Rethinking welfare: A critical perspective*. <https://doi.org/10.4135/9781446219324>
- Friedman, M., Friedman, R. D., & Gardner, G. (1962). *Capitalism and freedom*. Chicago: University of Chicago press.
- Giddens, A. (1998). *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (2013). *The third way and its critics*. John Wiley & Sons.
- Hall, S. (2003). New Labour's double-shuffle. *Soundings*, 24(24), 10-24. <https://doi.org/10.3898/136266203820467680>
- Hayek, F. A. (1944). *The road to serfdom*. Routledge, London: The University of Chicago Press.

- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, NJ: Princeton University.
- Jenson, J. (2009). Lost in Translation: The Social Investment Perspective and Gender Equality. *Social Politics*, 16(4), 446–483.
- Keman, H. (2003). Explaining miracles: Third ways and work and welfare. *West European Politics*, 26(2), 115-135.
- Leggett, W. (2004). Criticism and the Future of the Third Way. *The Third Way and Beyond: Criticisms, Futures, Alternatives*. Manchester: Manchester UP, 186-200.
- Lister, R. (1990). *The Exclusive Society: Citizenship and the Poor*. Child Poverty Action Group.
- Morel, N., Palier, B., & Palme, J. (2012). *Towards a Social Investment Welfare State? Ideas, Policies and Challenges*. Policy Press.
- Olsen, N. (2022). Jørn Henrik Petersen and the origins of the third way: The market turn in the Danish welfare state since the 1970s. *Scandinavian Journal of History*, 47(5), 650–672.
- Panitch, L., & Leys, C. (1997). *The end of parliamentary socialism: From New Left to New Labour*. Verso.
- Pierson, C. (2001). *The modern state and social welfare: The third way revisited*. Policy Press.
- Powell, M. (2000). New Labour and the third way in the British welfare state: a new and distinctive approach?. *Critical social policy*, 20(1), 39-60.
- Sheldrick, B. (2002). New labor and the third way: Democracy, accountability and social democratic politics. *Studies in Political Economy*, 67(1), 133-143.
- Taylor-Gooby, P. (2004). *New risks, new welfare: The transformation of the European welfare state*. Oxford University Press.
- Wetherly, P. (2001). The reform of welfare and the way we live now: A critique of Giddens and the Third Way. *Contemporary Politics*, 7(2), 149-170.
- Yates, C. (2002). In Defence of Unions: A Critique of the Third Way. *Studies in Political Economy*, 67(1), 123-131.